

Izabel Fimejer

KOKO ŠANEL

Tajanstveni parfem

Prevela s francuskog
Jovana Ilić

Beograd, 2025

Sadržaj

1. Krpena lutka	9
2. Mali žuti prsten	29
3. Kineski ormar	43
4. Smeđi kožni držač za kartice	59
5. Pesnikov rukopis	73
6. Vestminsterov smaragd	87
7. Ampula sedola	103
8. Ikona Stravinskog	127
9. Bojeva beležnica	141
10. Makaze nožan	155
11. Pločica od abonosa	169
12. Pet kamenih lavova	187

Dodaci

Arhivi	195
Bibliografija	197
Tabela ilustracija	199
Zahvalnica	201

*Ponekad srcem,
Retko dušom,
Još ređe svom silinom
Malo je onih – koji istinski vole.*

Emili Dickinson,
Sabrane pesme
Bez datuma

Krpena lutka

Kurpjer, 1892. godine. Još uvek je dete i golim rukama kopa tamnu zemlju. Iza nje, krstovi koji se uzdižu iznad veoma niskog zida tek pomalo zaklanjaju zlataste padine brda Fore. Nešto dalje, sa leve strane, oktobarske boje Šinjora stapaju se sa bojama neba. Zaokupljena poslom, ne mari za prizor, koji bi uostalom mogla da opiše zatvorenih očiju, sa svim nijansama tog trenutka jer se često pela tom strmom stazom ka malenom groblju na vrhu, ka svom kraljevstvu.

Nastavlja tako da kopa, a njeno krhko telo kleči među grobovima. Potom, sporim i ozbiljnim pokretom skriva, jedno za drugim, to najdragocenije blago koje mesecima prikuplja. Tu je držač za pera, bela maramica i drvena kašika, a sve joj je doneo otac. „Vidiš da nikada ne zaboravljam *svog malog Kooka*“, kaže joj služeći se nadimkom punim nežnosti koji joj je dao čim se rodila, „Koko“ ili „moj mali Koko“ i svaki put joj daje poklon, kao da želi da je uteši zbog dugih odsustava. I veruje mu, srećna što se oseća voljenom.¹

Evo, već je prošlo mesec dana otkad ga ja videla kako odlazi, zaprežnim kolima punim radnih bluza i rublja

---

¹ Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini 1996–2014.

– noćnih košulja, jednobojnih, izvezenih, naboranih ili sa čipkom, korseta, potkošulja, kapica. Već mesec dana zamišlja kako uzduž i popreko obilazi Overnju, od pijace do vašara. Ko zna kada će se vratiti! Pri izlasku sunca, a ponekad čak i nakon što ono zađe, postavlja to pitanje Juliji Berti, koja je za nju više od sestre, to je njena lažna bliznakinja i poverenica, starija godinu dana. I tek kada prestane da ga čeka, otac stiže, a njegov dolazak najavljuje zvuk zaprežnih kola. Koko ga uvek prva dočeka, prva mu i pohrli u naručje u trenutku kada se krupno telo Albera Šanela pojavi na vratima. U pokušaju da sačuva ove trenutke, da ih ovekoveči, ona skriva očeve poklone, obavljajući taj čudni ritual. „Tako je sve istinski moje“, objašnjava Juliji Berti.

Kleči tako pokraj humke i ne pomera se iako su joj noge utrnule, osluškuje oprezno, nemoćna da se prepusti tišini, pa makar i na tren. Pod tamnom, gustom kosom, netremice gledaju dva crna oka. Odjednom čuje škripu. Očekuje da vidi posetioca sa krčagom u ruci. Ali umesto toga, nema više ničeg. „Mora da je to životinja, međusobni dodir dveju grana ili to neko škruguće zubima“, pomišlja ona.

Jer Koko obožava priče o utvarama i namučenim dušama koja se vraćaju na mesto svoje smrti. Čvrsto veruje da veštice obeležavaju sabate na raskršćima, pri svetlosti zore. Ponekad joj se čak učini da ih vidi na horizontu, nagnute nad ogromnim kotlovima, nad otvorenim vulkanskim kraterima za koje se misli da su ugašeni, a čini se kao da izlaze iz same Zemljine utrobe. Dok je pratila oca kamenitim stazama, više puta je primetila te ogromne izbočine u obliku kupa ili kupola. To je njena teritorija, njena lična geografija na koju će se uvek pozivati: „Ja sam jedini vulkan Overnje koji nije ugašen.“

Voli da priča sa mrtvima – „svojim mrtvima“, kako ima običaj da ih zove. Ima omiljene grobove. Jedan od njih, koji se oslanja uz zid pri dnu i na kome izvajani anđeo obema rukama drži venac, većim delom je izbledeo od siline vetra. Dok onaj drugi tužno nosi natpis: „Preminuo 1878, sa navršena tri i po meseca života.“ Koko se moli za kamenog anđela i nepoznato dete koje je prerano umrlo. Ali nedeljom nakon mise negoduje, previše joj je bolno da prati majku do groba mlađeg brata, koga je smrt pokosila šest meseci ranije, slabašnog zdravlja od samog rođenja, najmlađeg od dece, po imenu Ogisten, koje je dobio u čast ujaka Šardona. Ponekad dođu svi zajedno u povorci, Alfons na čelu, dve godine mlađi brat, Julija Berta i ovo dvoje najmlađih – Antoanet i Lisjen. O starijem dečaku po imenu Adrijan, koji je umro sa navršenih mesec dana, niko ne govori.²

Mnogo kasnije objasniće da se osećala zaštićenom na tom malenom groblju, sa zakopanim predmetima i nepoznatim „mrtvima“. Reći će da je to bio „njen svet, svet snova zahvaljujući kome je bežala od teškog i tragičnog porodičnog okruženja“.³ Njena samoća nije bila mračno povlačenje, već neka vrsta preživljavanja; mašta će pothranjivati njena buduća dela, ali ona to još uvek ne zna.

Dok se bolno proteže, u daljini ugleda svetlucave kamenčice u obliku krsta. Tamo je zakopala krpnu lutku. To zna samo Julija Berta, zadužena da bdi nad mlađom sestrom i da je prati do groblja, ali nakon što to učini, odmah se vraća kući.

---

² Adrijan Alfons Šanel rođen je 11. septembra 1881, a umro 11. novembra u Sentu (nacionalna arhiva Senta).

³ Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini, 1996–2014.

„Idi vidi šta radi!“ naređuje majka, zabrinuta što toliko stvari nestaje, ali po povratku starije ćerke, ponestaje joj dah da bi je pitala šta je videla. Zalutalog pogleda i upalih obraza, Žan je prevremeno ostarila. Nekada je bila tako hrabra i vredna, a sada je prikovana za krevet do večeri, i umorno i tužno se osmehuje kada se neko od dece približi krevetu. „Ne pravite buku“, neprestano ponavlja Julija Berta.

Žan pati od grudobolje i njeno krhko zdravlje pogoršava se sa trudnoćama i teškim radom, kućnim poslovima, šivenjem i krpljenjem. Kvari vid provodeći čitave sate u tom poslu, pogrbljenih i bolnih leđa. A pogotovo dok uporno prati muža po stazama Pij de Doma, ili još dalje, zaprežnim kolima ili vozom, od pijace do pijace, od vašara do vašara, ponekad trudna, ponekad kašljući i gušeci se, najčešće bez dece, koju ostavlja porodici na čuvanje. Iscrpljena je od ljubavi, ludo voli prelepog supruga, pati zbog njegovih odsustava, zbog neverstava koja mu pripisuju ili koja i sama naslućuje.

Međutim, nakon što se Koko rodila 1883. godine, ona počinje da se nada. Alber Šanel ju je zaprosio u trenutku kada je već odustala. Bila je to, zapravo, prosidba koju je porodica iz Kurpjera nametnula jer je nakon tri deteta trebalo hitno ozvaničiti vezu,⁴ i samim tim javno priznati Koko i Juliju Bertu, koje su rođene vanbračno.⁵ Pored ličnih

---

⁴ „Ova glasina se prenosila po Kurpjeru tokom celog veka. Divimo se kolektivnom sećanju sela“, piše Kolet Valod („Gabrijel Koko Šanel. Kurpjer ili negirano detinjstvo“, u delu *Kurpjer, vrata Livradoa Forea*, grad Kurpjer, 1998, str. 265). Zahvaljujem se Kolet i Polu Valodu za dragocenu pomoć koju su mi pružili 1996. i 1997, tokom mog prvog istraživanja po Kurpjeru i Isoaru.

⁵ Venčani list od 17. novembra 1884. (gradska arhiva Kurpjera).

stvari i nameštaja, buduća supruga sa sobom je donela „sumu od pet hiljada franaka u gotovini ili potraživanjima“,⁶ pristojnu svotu koju je Alber Šanel međutim brzo potrošio.

Pomislila je da će to novo stanje sve promeniti, da neveran muškarac može postati veran suprug. Ali nije dobro poznavala Albera, sivih očiju, tamne kože, smeđe brade i kose, visokog metar sedamdeset dva, što je za to vreme bila značajna visina, nepopravljivog zavodnika koga mlade devojkice gledaju crveneći i za kojim se žene nehotice okreću.

Mala Koko ponosna je na tako zavodljivog oca. Misli da ne može biti tek običan trgovac, čak i ako ima dara za to i ako je otišao da putujući prodaje tu skromnu robu: „Alber Šanel, trikotaža svih vrsta i belo rublje“.⁷ Zamišlja da bi pre mogao biti trgovac vinom, istraživač ili pustolov koji je pošao u osvajanje Overnje i ostatka sveta. A zašto ne i Amerike, zemlje u kojoj je sve moguće i o kojoj se govori sa mešavinom straha i zavidljenosti? „Otišao u Ameriku“ ili možda „trgovac vinima“, upravo će to Koko Šanel, koja je postala bogata i slavna, reći o svom ocu mnogo godina kasnije. Zasigurno zato što snovi jedne devojčice dugo opstaju, ali i zato što njena majka nije mogla umreti zbog čoveka koji nije vredan toga.

Jer Žan, jektičava, ali pre svega nevoljena, polako umire pred preplašenom decom i ravnodušnim mužem. Mogla je to da predvidi, ali ne i da izbegne. Dogodilo se baš tu, u Kurpjeru, krajem 1880. godine.

Tog jutra, na velikom pijačnom trgu, sedamnaestogodišnja Žan ugledala je Albera Šanela prvi put. Odmah ju

---

⁶ Ibid.

⁷ Gradska arhiva Kurpjera.

je osvojio i ona tone u čudno stanje uznemirenosti i zbuđenosti, tvrdoglavo birajući njega spram svih drugih muškaraca. Tek tada on podiže pogled prema njoj, ne gubeći pritom svoj ulični šarm i dovitljivost, što ne bi bio dobar znak. A ona srlja u propast i istrajava u tome sve do smrti.

„Moji roditelji bili su obični ljudi, opsjednuti običnim strastima“, govoriće opširno Koko Šanel, kako bi što bolje zavarala sagovornike lažnim tragovima i ne bi li sačuvala tajnu svog detinjstva, ali mislila je sasvim suprotno i divila se majci što je bila kadra da bezuslovno voli. A što se oca tiče, nikada ga se neće odreći niti će ga kuditi, čak ni posle događaja iz 1895. godine.

Kod oca je iznad svega zadivljuje i istovremeno baca u očajanje ta sloboda, za koju veruje da je urođena, način na koji postupa – kao da ga ništa ne vezuje, kao da nema prepreka, i to kako obilazi svet – kao da hoće da mu proširi granice. Moglo bi se reći da mu zavidi. Da je ona bila muškarac, sigurno bi izabrala to lutalačko zanimanje. Kao i on, i ona bi se, tu i tamo, ponekom udvarala, zaspala bi pod zvezdama i vratila se svojim iz zadovoljstva, a ne iz osećanja dužnosti.

Misli da je jedina koja razume Albera Šanela. Znala je da ima trenutaka kada postaje pesnik koji izgovara stihove dok putuje drumovima, između dva gutljaja vina, pogleda uprtog u nebo. U pričama koje joj pripoveda po povratku sa putovanja pojavljuju se prekrasni zlatasti predeli, sazvežđa, lebdeće treperave zvezde, polja pšenice. Priča joj o „dobroj pšenici“, pšenici koja donosi sreću, simbolu napretka.⁸ Kao sve što je vezano za oca, tako Koko ni ovo neće zaboraviti i okružiće se divljim buketima na sebi svojstven

---

⁸ Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini, 1996–2014.

način, u bronzi, drvetu, čistom kristalu, dok će pšenično klasje držati u vazi i menjati svake godine. Na pšenicu će naići u sirotištu u Obazenu, pa čak i na grbu njenog budućeg ljubavnika, vojvode od Vestminstera, biće to „azur sa snopom zlatnog žita“, ili čak u Švajcarskoj, na kapiji buduće kuće. Kada joj je prijatelj Salvador Dali predložio da slika za nju, Koko je odgovorila: „Naslikaj mi klasje pšenice.“ Kada bude kreirala jedinu kolekciju luksuznog nakita pod nazivom *Nakit od dijamanata*, izabraće temu sazvežđa, kometa i zvezda, poput onih iz očevih priča.

I ljubav prema slučajnosti duguje svom ocu ili, ako ništa drugo, ono bar poverenje u put koji nužno negde vodi i koji on zove „slučajem“. Povinovati se hirovima sudbine, pustiti nevidljivu ruku da te vodi, tome je uči Alber dok ga prati i dok razgovaraju kao što razgovaraju otac i ćerka koji imaju malo vremena pred sobom.

Koko Šanel, rođena Gabriel Šasnel, poziva se na slučaj i kada govori o rođenju u prihvatilištu u Somiru, 19. avgusta 1883. u „četiri sata uveče“, jednog toplog i poprilično grozničavog popodneva. Alber je ponovo odsutan i više od toga, jer se nalazi u zatvoru u Turu, gde služi kaznu od tri meseca od 23. juna do 23. septembra 1883, zbog „prevare i zloupotrebe poverenja“.⁹ Navikao je na to jer nema uvek dovoljno sredstava da plati robu koju je poručio. Zato jedna od zaposlenih u prihvatilištu prijavljuje Gabrielino rođenje umesto njega. Niko nije potpisao matičnu knjigu, imena roditelja pogrešno su napisana: „Anri Šasnel, trgovac, star dvadeset osam godina, i Eženi Žan Devol, trgovkinja, stara dvadeset godina“.

---

⁹ Osuđen je 23. juna 1883. u prekršajnom sudu u Turu (arhiva departmana Endr i-Loara).

Kada odraste, Koko neće ispraviti dokument.¹⁰ Ne mogavši da nađe pravu reč za niz uzroka i posledica koji su oca doveli do Somira i koju su majku naterali da ga prati, iako je bila trudna i već imala malenu Juliju Bertu, ona razume da u tome ima nečeg tajanstvenog i istovremeno namernog, i možda već predodređenog tamo gore. Dokle god doseže njeno sećanje, svuda vidi znakove, to je njena ludost, ili možda vrlina, koju će neprestano negovati.

Rođenje u avgustu u konjičkom gradu kao što je Somir značilo je da je njen život od samog početka pod dvostrukom zaštitom, zaštitom lavova i konja, i to će biti njen lični bestijarij koji će je pratiti do smrti. Lavove će koristiti kao ukrasne predmete – bronzane lavove u dnevnoj sobi, lavlje glave na dugmićima kostima, kamene lavove na svom grobu; konji će najčešće za nju biti bića puna života jer bila je i odlična jahačica i vrlo posvećena konjičkim trkama.

Koko se, iskreno govoreći, uopšte ne seća Somira. Uzalud pokušava da kopa po sećanju, ali prve slike koje naviru dolaze joj iz Overnje, pre svega iz Isoara, gde je provela najranije detinjstvo i gde će živeti do pete godine, a potom iz Kurpjera, gde će ostati od pete do jedanaeste godine.

Matične knjige – rodni i venčani listovi, krštenice i izvodi iz knjige umrlih – notarski spisi kao i petogodišnji popisi,¹¹ dopunjavaju ono što je Koko ispričala bliskim

---

¹⁰ Na njenom izvodu iz matične knjige rođenih nalazi se samo ime Gabrijel. Na krštenici je upisano ime Žan Gabrijel. Nigde se ne spominje Gabrijel Boner, što su izmislili neki biografi. Najbliži su je zvali Koko, a ostali Gabrijel (arhiv opštine Somir, arhiv departmana Men i Loara).

¹¹ Arhivi su najčešće dostupni onlajn i u elektronskom su obliku, a to nije bio slučaj 1996, kada sam počela sa istraživanjem. Tada sam sve dokumente morala da nađem bilo tako što su mi ih slali poštom,

prijateljima. Porodica živi u Isoaru od 1883. do 1888. godine, sa prekidom te 1884. godine, kada su se Žan i Alber venčali, što je proslavljeno u Kurpjeru 17. novembra 1884. Par ima sedmoro dece, od kojih je četvoro rođeno dok su lutali po drumovima: Adrijan dolazi na svet 1881. u Somiru, Lisjen 1889. u Gereu, Alfons i Antoanet rađaju se u Isoaru 1887. i 1889, a Ogisten u Kurpjeru 1891. Dvoje njih – Adrijen i Ogisten umreće u najranijem detinjstvu, dok će se Julija Berta i Antoaneta ubiti. Za Koko će smrt biti poput probadajućeg bola, opsećaće je poput prokletstva i tragičnog ponavljanja od najranijih godina.

Baba i deda po majci – Žilbert Šardon, krojačica, i Fransoa Devol, stolar, poreklom su iz Kurpjera i okoline, kao i njihovi preci generacijama unazad. Za razliku od njih, baka i deka sa očeve strane – Adrijan Šanel i Viržini Furnije putujući su vašarski trgovci iz Sevena. Oni idu od grada do grada i žive nomadskim životom, koji će uticati na Koko. Voleće da kaže da se u njenoj porodici „rađalo i umiralo slučajno, na putevima“.¹²

Alber Šanel rodio se 19. novembra 1856. u bolnici u Nimu, i on u odsustvu oca, a ime mu je takođe bilo pogrešno napisano.¹³ Ima mnogo braće, od kojih većina umire u mladim godinama, pre nego što stasa. Među braćom i sestrama, dve sestre će igrati značajnu ulogu u životu Koko Šanel: Adrijen, buduća baronica od Neksona, koja

---

bilo tako što sam išla na lice mesta. Predala sam kopiju ovog dosijea Gabrijeli Palas Labrini jer je Koko Šanel dobrovoljno čuvala vrlo malo dokumenata.

¹² Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini, 1996–2014.

¹³ Šarne će biti zamenjeno sa Šanel, što je pravo ime oca, a to je utvrdio prvostepeni sud u Nimu 21. januara 1878. (arhiv opštine Nim i arhiv departmana Gar).

će posle Julije Berte biti njena saputnica za ceo život, i Luiz, koja će se udati za Pola Kostijea, radnika železnice.

Žan Devol izgubila je majku u šestoj godini. Njen otac, stolar, ponovo se oženio, dobio još dece, pa je i on umro. Žan i njen brat Maren, takođe stolar, imali su dvanaest i sedamnaest godina kada su postali siročad. Maren je umro u dvadeset osmoj godini 1886, u Kurpjeru, kod ujaka baštovana, Ogistena Šardona.

Koko će malo govoriti o Overnji svog detinjstva, iako će se u svakoj i najbeznačajnijoj prilici pozivati na svoje poreklo (iako je samo delimično iz Overnje, a sa očeve strane vuče korene iz Sevena). U tom simbolu izgubljenog raja i rodne zemlje, u toj metafizičkoj Overnji, u toj oblasti čije se fizičke i mentalne granice nalaze između Kurpjera i Izera, otkriva ono što će pothranjivati odraslo doba. Za sada ona posmatra, zamišlja i skladišti. U tom odsanjanom svetu oslanja se na vizije, znakove i obeležja: njen srećni broj je 5, njen lični bestijarij (konji i lavovi), dobra pšenica i vedro nebo iz očevih priča. I sve to se ujedinjuje duboko pod zemljom kako bi hranilo nadolazeće delo.

Kada bude odrasla, u mislima će se šetati po predelima detinjstva. Ovde tesnaci, potoci i nizine; tamo bukve, hrastovi i jele, pečurke na obodima kamenitih staza; u daljini sela na stenovitim vrhovima. A kako se približavate Kurpjeru, pogled se širi, proplanci su poput fatamorgana, poput oštre svetlosti. A posvuda romanske crkve.

U Kurpjeru oseća da je najbliža Bogu. Dok veruju da je zaokupljena igrama prilagođenim njenim godinama, ona odlazi u crkvu da se krišom moli, sa takvim žarom koji će dobro prikrivati na nedeljnoj misi. Kada misli da je sama, ima svoje navike. Desno od ulaza, u polutama potpornog zida, zaustavlja se pred scenom Hristovog sahranjivanja,

zatim popreko prelazi brod crkve i upućuje se ka drvenoj figuri Bogorodice, čiju plavu boju i tužnu blagost voli.

Sa istim divljenjem posmatra rad grnčara, majstora za eksere, svečara, kovača, krojačica i tkalaca. To su zanatlije koje će Koko čitavog života poštovati, sigurno zato što se od njih naučila ljubavi prema dobro obavljenom poslu, a to je bila prava „šanelovska“ vrlina, i zato što su bili tu, zao-kupljeni poslom i prisutni kada su joj roditelji nedostajali.

U Isoaru su oni njeni prvi susedi, u donjim delovima varošice, onima koji su se spuštali do reke, blizu mlina, izvan starih zidina. Iako je sasvim obična i skromna, kuća u kojoj živi porodica u ulici Mullen Šarije ima prednost što je izložena na sve četiri strane, gleda na raskrnicu i stoji naspram mosta koji vodi u grad, usred zanatlijskog kraja, dakle u predgrađu.

Ali u Kurpjeru, Koko živi u centru, u ulici Minim, kod ujaka Ogistena Šardona.¹⁴ U tom svetu generacije imaju običaj da žive pod istim krovom. Devolovi i Šardonovi ne beže od tog pravila i, nakon što su napustili Isoar, Žan i njena deca nastanila su se kod ujaka Ogistena i njegove žene Fransoaz, koji su ostali sami nakon smrti ćerke jedinice i odlaska nećaka koji su boravili kod njih. Preko puta se izdiže kuća Devolovih, sa starom stolarskom radionicom.

Sasvim blizu, pored konaka za redovnice u kome ujak Šardon radi kao baštovan, Koko često dolazi da se igra na malom napuštenom groblju, čiji su retki raštrkani grobovi prepušteni lišajevima i korovu. Ali na njemu se ne oseća mirno kao na onom gde počiva krpna lutka.

---

¹⁴ Katastar i notarski spisi, arhiv opštine Kurpjer, arhiv departmana Pij de Dom za kuće Devol i Šardon. A za kuću Devol vlasnički list koji je sadašnji vlasnik dostavio gospođi Kolet Valod, privatna arhiva.

Nikada se više neće vratiti na svoje malo groblje nakon odlaska iz Kurpjera. Krajem 1894. Koko i Julija Berta prate majku u Briv la Gajard, gde je Žan ponovo odlučila da sledi muža koji je postao gostioničar sa svojim bratom Ipolitom. Najmlađa deca, Antoanet, Alfons i Lisjen, ostala su u Kurpjeru da sačekaju da se Žan sa starijim ćerkama smesti u Aveniju Alzasa i Lorene, pokraj muža, za koga misli da se najzad smirio.

Desetog februara 1895. Koko i Julija Berta, sa svojih dvanaest i trinaest godina, stoje kod uzglavlja majke, koja ispušta poslednji dah, u ranu zoru. Gledaju kako se guši i iskašljava krv, dok umire u velikim mukama.¹⁵ Čitav život Koko će biti progonjena crvenom bojom, bojom krvi, bojom isflekanih maramica i potkošulja, koja najavljuje smrt. Reći će: „To crveno koje nosimo u sebi.“ Progoniće je i tuberkuloza, ta bolest koju smatra porodičnom, to prokletstvo. Kada dragi Andre, „sin-nećak“, od nje oboli, biće skrhana bolom. Stalno će se brinuti za „bolesti koje dobijamo preko grla“ i počće da sakuplja marame.

Kada joj lice prekrivaju belim čaršavom, Žan ima samo trideset tri godine. Naravno, Alber nije kraj nje. Smrtovnicu u devet ujutru potpisuje „Ipolit Šanel, trgovac vinom, star dvadeset tri godine, dever preminule, i Antoan Verdijer, krojač, star trideset sedam godina“.¹⁶

Tod desetog februara, Koko je skrhana i istovremeno zastrašujuće pažljiva. Budnim okom posmatra, sva se pretvorila u pogled. Ali ne naslućuje najgore. Alber se iznenađeno pojavljuje, proliva nekoliko suza ispred već ukočenog

---

¹⁵ Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini, 1996–2014.

¹⁶ Izvod iz knjige umrlih za Žan Devol, arhiv opštine Briv la Gajard.

tela, grli ćerke, a potom odlučuje da obavesti porodicu i da od nje zatraži pomoć.

Koko će kasnije reći da će njen otac platiti za ono za šta su mislili da je odgovoran: za strašnu Žaninu agoniju. Ispričaće Andreu, a potom i Tini, njegovoj ćerki, kako je „otac navaljivao, preklinjao“. Govoriće o „okrutnoj ravnodušnosti porodice i nemoći da spreči napuštanje i smeštanje dečaka na jedno seosko imanje i devojčica u sirotište u Obazenu.“¹⁷

Gabrijel Moren, Alfonsova ćerka (Alfons je brat Koko Šanel), potvrdiće da su „posle smrti majke devojčice poslate u sirotište, a dečaci kod seljaka“.¹⁸ Na isti iskaz nailazi se i kod Adrijen Vole, Ipolitove ćerke (Ipolit je Alberov brat).¹⁹ Međutim, arhiva u Obazenu nije sačuvana.²⁰

Dakle, Alfons i Lisjen su kao „deca siročići“ smeštena na seoska imanja; Juliju Bertu, Koko i Antoanetu prihvatila je porodica pre nego što će ih odvesti u sirotište u Obazenu. Privremeno su smeštene kod Luiz Kostije, rođene Šanel, u Varen sir Alije, i kod Anais Kluvel, rođene Šardon, u Tijeru. Budući da je popis bio petogodišnji, treba sačekati popis iz 1896, u kome piše da je Koko smeštena u Tijeru, kod tetke Anais Kluvel.²¹

---

¹⁷ Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini, 1996–2014.

¹⁸ Reći Lorena Pueša, koji takođe skuplja korespondenciju Šanelovih. Sevenski muzej (Le Vigan).

¹⁹ Intervju Adrijen Vale, ćerke Mari Luiz Voas i Ipolita Šanela, u knjizi *Godine Šanel* Pjera Galanta, str. 135.

²⁰ Kao što su konstatovali 1972, Edmon Šarl Ru, Gaston Defer, gradonačelnik Marselja, i Mari Roze Gijo, kustos muzeja Briv la Gard. Njihova prepiska poverena mi je 1999. godine.

²¹ Popis iz 1896, Tjer, ulica Dirol, arhiv departmana Pij de Dom. Pogledati i *Detinjstvo Koko Šanel* Anrija Ponšona, Sen Poursen Siul, Bleu autour, 2016, str. 103.

Tri devojčice su nakon toga poverene časnim sestrama u Obazenu (ime mesta se tada drukčije pisalo), gde se sreću sa mladom tetkom Adrijen Šanel, sestrom Albera Šanela, koja se tu školuje.

Obazen je tajna rana Koko Šanel. Ako bi o njoj pričala, prisećala bi se dve scene koje su je opsedale: prvo, smrti majke, agonije, krvi, majke u kovčegu, pomirene sa sudbinom kakva je bila celog života, mrtve zbog ljubavi i gušenja jer je trebalo da se preda u potpunosti, do kraja; a potom napuštanja, okrutnosti porodice, sirotišta. Kasnije će o tome govoriti bujicama reči, lažnim pričama sa bezbroj različitih ishoda. A zaista će se iskreno poveriti samo nekolicini bliskih prijatelja.

Opsedalo ju je to nesrećno detinjstvo, ali često je pričala o časnoj sestri iz Obazena, koja joj je značila jer je bila dobronamerna i puno joj je pomogla. U znak sećanja na nju, nosila je člansku kartu rimokatoličke crkve u pretincu za kartice.²²

Kada je Alber Šanel odveo tri ćerke u Obazen, rekao im je da ih vodi u sirotište, ali nije objasnio na koliko dugo i zašto, jer ni sam nije znao. Dok je sedela sa sestrama u zaprežnim kolima sa konjem kojeg je toliko puta milovala i sa ocem vodila na potkivanje u predgrađa Kurpjera, Koko je gledala kako se u daljini pomalja opatija, siva, ledena tvrđava. Izbliza je delovala još tamnije i hladnije. Činilo se da je devojčica odvojena od sopstvenog tela u trenutku kada opatica dolazi po njih. Od tog trenutka sve postaje mutno, a zvukovi jedva da dopiru do nje. Alber govori: „Vratiću se“, ali ove reči nisu važne u tom trenutku. Koko

---

²² Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini, 1996–2014.

ih mehanički pamti. Kasnije će ih, u nepodnošljivoj tišini sirotišta, čuti kako odzvanjaju u njoj, te reči uzaludne nade.

A onda se otac udaljava, dok mu koraci odzvanjaju po pločniku. Buka jenjava i u tom trenutku sledi okrutno saznanje da je sama sa sestrama, sama na svetu bez obzira na sestre.

Ono što će je tog dana spasiti i sprečiti da potone kao Julija Berta i Antoaneta, jeste to što, za razliku od njih, Koko gaji nepokolebljivu veru u oca i bira da uporno veruje da je on žrtva okolnosti, da ni za šta nije odgovoran, da je voli i da će se vratiti po nju. Za razliku od sestara, živeće u toj laži, ali bar će preživeti.²³

Pošto će jednog dana morati da priča o prošlosti, da izgovori prazne reči o nepodnošljivoj stvarnosti, Koko će dugo potom birati laž. Izmišljaće priče, koje će menjati, ići će tako daleko da će svoje uspomene diktirati Luizi de Vilomoren, Polu Moranu, Mišelu Deonu, Marselu Hajdrihu. Zamišljaće oca sa kojim se sastala u okolini Nima i koji ju je toplo dočekaao.²⁴ Opširno će pričati o strogim tetkama koje su je navodno podigle u Mon Doreu, o tetkama kod kojih je provela desetak godina, ništa manje, nakon smrti majke – smrti koju će smestiti, što će biti nova laž, u vreme kada je imala šest godina. U te izmaštane priče, naći će ipak način da provuče, sa lažnom nevinošću i pomalo opreza koji će joj omogućiti da ostane samo na simboličnom planu, da je „sanjala da zapali ambare tih

---

²³ Razgovori sa Gabrijel Palas Labrini. Videti takođe „Otac me je voleo“ u knjizi *Memoari Koko Šanel*, koju je napisala Luiz de Vilmoren, str. 48, kao i „Mene je baš voleo“ u knjizi Marsela Hajdriha *Tajna Koko Šanel*, str. 38.

²⁴ Luiz de Vilomern, *Memoari Koko*, str. 45.

tetaka“,²⁵ ne bi li u jednoj rečenici sažela svu mržnju prema porodici, koja je učinila nepopravljivo, ne bi li priznala svoju bol. „Znao sam da Koko neprestano izmišlja“, reći će novinar Marsel Hajdrih. „Tokom godina našeg druženja, jasno sam shvatao da je ona sebi, iz dana u dan, izmišljala različit život.“²⁶

Kod redovnica u Obazenu provodi nekoliko godina, tokom kojih će otkriti neverovatnu snagu i oformiti karakter koji će neki smatrati nepokolebljivim. „Preživela sam najgore“, ponoviće ona, nagoveštavajući da nema čega više da se plaši. Tankih usana, ponosna, poprima poseban izgled i sebi svojstven način da nastavi da postoji u očima drugih. Ona gaji svoj unutarnji svet i hrani ga slikama iz prošlosti koju svakog dana pomalo ulepšava. Iako prirodno odbacuje hladni i strogi monaški svet u koji su je bacili otrgnuvši je iz detinjstva, nehotice prihvata cistercitsku estetiku.*

Iz nje čak crpi i određeni pojam lepog koji će obeležiti zauvek, tu crno-belu svedenost, jednostavnost koja teži ka potpunju čistoti, a čije tragove pronalazimo u onome što će se jednoga dana zvati *stil Šanel*. Raste i razvija se u svetu savršenih proporcija, bez beskorisnih ukrasa, gde se do lepote dolazi kroz iskustvo jednostavnosti. Moli se pred vitražima sa apstraktnim oblicima, čija je uloga da propuštaju svetlost: biće to isprepletani motivi koji podsećaju na monašku disciplinu i koji će je nadahnuti jednog dana na ono dvostruko C, njen budući zaštitni znak. A

²⁵ Pol Moran, *Šanelin stil*, izdanje ilustrovaao Karl Lagerfeld, str. 26.

²⁶ Mišel Hajdrih, *Tajna Koko Šanel*, str. 53.

* Cisterciti su rimokatolički monaški red. Osnovao ga je Robert iz Molema 1098. godine. – *Prim. prev.*

kada je reč o tajnim brojevima koji opisuju savršenstvo proporcija, o zvezdama, suncu, mesecu koje vidi svakog dana na pločniku, pšenici koja stoji u velikim keramičkim posudama, sve su to utešni simboli njenog detinjstva.

Uprkos svemu, Koko ne zna za mir, i nikada za njega neće saznati. Čim se pomene porodica, navire bes, poput erupcije vulkana. Kada je sirota tetka Luiz Kostije, misleći da čini dobro, pozove da provede raspust kod nje, u Varen sir Alijeu, između Višija i Mulena, devojčica je puna mržnje, izgubljena, progonjena, beži na tavan, gde najsvetlije trenutke provodi čitajući. Među zaboravljenim koferima i gomilama sentimentalnih romana, sanja o velikoj ljubavi, o ljubavi za koju je jedino njena majka bila kadra.

Alber Šanel se, nažalost, ne brine više o deci. I dalje radi kao putujući trgovac, ponekad namerno bez stalnog prebivališta kako bi izbegao pravdu. Tu i tamo mu se može ući u trag. U Isoaru, 1898. godine, osuđen je na sudu za prekršaje: „Alber Šanel, četrdeset dve godine, trgovac, bez prebivališta traži se zbog prevare. Šanel na železničkoj stanici prima mnogobrojnu robu, pogotovo kolonijalnu i nikada ne plaća. Dužnici podnose tužbu, ali Šanel nestaje. Sud ga u odsustvu osuđuje na godinu dana zatvora.“²⁷

Godine 1911. nalazi se u Kamperu i već se oženio. Prema popisu, Alber i Luiz, koja je petnaest godina mlađa od njega, žive na trgu Ter o Dik i oboje su trgovci.²⁸ Godine 1919. ime mu se spominje na venčanom listu njegove ćerke Antoanete u Parizu, ali on naravno nije prisutan.²⁹ Kada

---

²⁷ Arhiv opštine Isoaar, 6. april i 17. avgust 1898.

²⁸ Popis iz 1911, Kemper, arhiv departmana Finister.

²⁹ Venčanje Antoanete Šanel i Oskara Eduara Fleminga, 11. novembra 1919. u Osmom arondismanu u Parizu (arhiv Pariza).

1901. napušta sirotište u Obazenu kako bi otišla u Mullen, Koko i dalje misli, iako ima osamnaest godina, da će otac doći po nju. A on ne samo da nije došao nego se nikada više nije javio.